

CONCEPTUL DE COMPREHENSIVITATE LA H.G. GADAMER

1. COMPREHENSIVITATEA – CONCEPT DE BAZA AL HERMENEUTICII FILOSOFICE. DE LA EXEGEZA LA INTERPRETARE SI COMPREHENSIVITATE.

Creator al „hermeneuticii filosofice” , **Hans Georg Gadamer** (1913-2005) este totodată și cel mai important discipol al lui Heidegger pentru gânditorii contemporani și continuându-i în tradiție filosofică pe Nietzsche, Hegel, Kant, Platon ș.a. El și-a plasat demersurile din scrierea fundamentală „Adevăr și Metodă” (1960) – una din operele de referință ale filosofiei contemporane – în prelungirea ideii „**cercului hermeneutic**” și a luat ca obiect metodologia științelor. „*Hermeneutica pe care eu o numesc filosofică – scrie Gadamer – nu se prezintă ca un nou procedeu de interpretare și descifrare. În fond ea descrie doar ceea ce se petrece totdeauna când interpretarea convinge și reușește. Nu este vorba în nici un caz de o învățătură ce prescrie cum să fie comprehensiunea... Comprehensiunea este însă mult mai mult decât aplicarea plină de iscusință a unei capacități. Ea este totdeauna și un câștig în ceea ce privește înțelegerea de sine mai întinsă și mai adâncă. Aceasta înseamnă însă că hermeneutica este filosofie și că filosofia este filosofie practică.*”¹

În programul lui **Gadamer** , hermeneutica se opune scientismului (reducerea raționalistă la forma științificității adusă prin „științele exacte”) formulând o exigență filosofică prin care năzuiește mai mult decât o metodologie a „științelor spiritului”, anume „*un aspect universal al filosofiei marcat prin ceea ce este comun tuturor modalităților de comprehensiune*”². Abordării analitico-experimentale a realității, el îi aduce un complement –abordarea comprehensivă.

---

¹ **H.G. Gadamer , G. Boehm** – *Philosophische Hermeneutik*, Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1976, p. 38

² **Alexandru Boboc** - *Filosofia contemporană*, Ed. Garamond, 1995, p. 248

Lucrarea „**Adevăr și Metodă**” (Wahrheit und Methode), așează la început cei doi termeni – „**metoda**” (știința analitico-experimentală” și „**adevăru**” (abordarea comprehensivă) – în raport de opoziție: prima concepe omul ca obiect și nu poate evita așezarea lui printre lucruri, al doilea este veritabila cale spre sine a omului. Evident, opoziția transcende metodologia și trece în sfera filosofiei.

Hermeneutica filosofică nu s-a oprit la opoziția dintre științele analitico-experimentale și abordarea comprehensivă. **Gadamer** a căutat să argumenteze că științele analitico-experimentale stau sub condiționarea unui „prelabil” accesibil doar comprehensiunii. Sub acest aspect el a respins presupuziția filosofiei analitice și a raționalismului critic, după care cunoașterea rămâne străină de orice interes, exceptând interesul pentru adevăr, și ar atinge prin urmare o obiectivitate necondiționată..

Hermeneutica filosofică începe cu afirmația după care cunoașterea științifică nu este autarhică; ea presupune o experiență preștiințifică, care-i stabilește sensul. Altfel spus, sistemul de concepte al științei este inserat într-o rețea ce scapă inevitabil metodologiei analitico-experimentale. **Gadamer** invocă aici „*experiența filosofiei, artei și istoriei, în care verificarea adevărului nu este accesibilă metodei*”³. În studiul filosofiilor de odinioară nu putem ajunge la vreun rezultat fără comprehensiune, în fața unei opere de artă nici un mijloc științific nu ne permite accesul la semnificație, ea reclamând de asemenea comprehensiunea, iar trecutul nu poate fi cunoscut până la capăt fără a aplica comprehensiunea. Asemenea acestor experiențe, sistemul de concepte al științei pune în joc un sens subiacent, ce nu poate fi restituit decât prin comprehensiune.

Sfera sensului subiacent oricărei conceptualități științifice, cunoașterii în general, este numită de **Gadamer** „**aspectul hermeneutic**”. El consideră că acest aspect este fundamental și universal și stă la baza unor probleme centrale legate de: structura „situației cognitive, tipurile de cunoștințe, structura explicației acțiunilor, rolul limbajului în cunoaștere și acțiune, raționalizarea interacțiunilor sociale etc”.

---

³ **Andrei Marga** – *Introducere în filosofia contemporană* – Ed. Științifică și Enciclopedică, 1988, p.219

Finalitatea unei interpretări o constituie comprehensiunea, context în care studiul condițiilor de sens devine hotărâtor. Aceste condiții pun în atenție subiectul altfel decât cel aflat sub condițiile corectitudinii (subiectul gnoseologic), iar universalitatea ține de principiul „totul trebuie să fie comprehensibil”, principiu prin care hermeneutica înclină constant să coincidă cu comprehensiunea. De aceea, fenomenul hermeneutic „*este în cele din urmă, unul de natură lingvistică*”. O spune chiar **Gadamer**: „*limbajul este fenomenul universal în care se împlinește comprehensiunea însăși*”; cu aceasta „*fenomenul hermeneutic se dovedește a fi un caz particular al raportului general dintre gândire și limbă; caracterul lingvistic al comprehensiunii este însă concretizarea istoriei active*”⁴.

Sensul își asociază astfel comprehensiunea, dar nu oricum ci sub aspectul istoricității. Termenii de expresie și interpretare, creație și comprehensiune trebuie analizați în interacțiunea și corelarea lor reciprocă prin care se împlinește dezvoltarea spiritului. Expresia este creatoare numai prin interpretarea sensului conținut în aceasta. Interpretarea nu este însă o simplă expresie exterioară a semnificației conținută în expresie, ci constituie o performanță creatoare, întrucât numai pornind de la ea se valorizează ce este nesigur și oscilant în semnificația sa. Tocmai de aceea, orice comprehensiune a expresiei este în mod necesar o mai bună comprehensiune (ein Besser-Verstehen). Această formulă rezumă principiul formulat de **Dilthey**: „*Scopul ultim al procedurii hermeneutic este de a-l înțelege pe autor mai bine decât s-a înțeles el însuși*”. Un adevărat elogiu adus interpretării, actului critic al resemnificației creației umane prin hermeneutică, în principal o teorie a comprehensiunii, a interpretării comprehensive⁵.

Forma împlinirii oricărei interpretări este **comprehensiunea** (Verstehen) și de aceea ea premerge cunoașterii și acțiunii. Ea reprezintă astfel fenomenul general uman cel mai semnificativ și nu este de mirare că în resemnificarea ei modernă, hermeneutica a devenit teorie a comprehensiunii nu doar a interpretării.

---

⁴ **H.G. Gadamer** – *Wahrheit und Methode* – Tübingen, 1963, p. 366-367

⁵ **Alexandru Boboc** – *Cunoaștere și comprehensiune* – Ed. Paideia, 2001, p.69

Comprehensiunea este temeiul oricărei exegeze, al aplicării și interpretării, întrucât este totodată sensul și modul de a ființa al existenței umane.

La nivelul „**comprehensiunii artistice**”, expunerea (explicitarea) e sinonimă cu interpretarea, într-o artă a interpretării. În consecință, **Gadamer** vine cu o completare: „*Este nevoie de a interpreta, acolo unde sensul unui text nu se lasă înțeles nemijlocit*”: Primatul l-ar avea aici interpretarea!

„*Dar – scrie Gadamer în alt context – disciplina clasică ce are de a face cu arta comprehensiunii (Kunst der Verstehens) este hermeneutică*”⁶.

Problema de bază a studiului formulei istorice și a unor modele semnificative ale hermeneuticii, o constituie astfel înțelegerea comprehensiunii sau comprehensiunea comprehensiunii și a poziției ei în funcționarea triadei **explicitare-interpretare-comprehensiune**. Dincolo de dispunerile în diverse viziuni (istorice și contemporane), „**interpretare**” și „**comprehensiune**” se asociază semnificativ în „**interpretare comprehensivă**”, dar numai în cazul textului și a „**explicitării**” (Auslegung), de fapt a expunerii exegezei și a unei comprehensiuni implicite (în actul genezei).

Distanța de la preistoria unei teorii a hermeneuticii, se poate măsura mai întâi prin semnificarea lui „**hermeneia**” ca „**expunere comprehensivă**” sau ca „**interpretare comprehensivă**”, nu pur și simplu numai ca interpretare.

În al doilea rând însă, intervine schimbarea concepției despre text și implicit despre subiectivitate: sensul nu ține numai de structură, ci de interpret și raportul acestuia cu textul.

Hermeneutica însăși, este în ultimă instanță o formă de cuprindere (în expunere și interpretare comprehensivă) a acestei prezențe. Chiar și comprehensiunea, departe de a fi un proces pur intelectual, este un proces creativ deopotrivă al intuiției sensibile și al gândirii discursive. Întrucât conține elemente ale gândirii prediscursive, ca și ale celei discursive, comprehensiunea „*nu este un simplu proces de gândire, ci unul creator, ce cuprinde laolaltă sentimentul și voință*”⁷.

---

⁶ **Alexandru Boboc** – *Cunoaștere și comprehensiune* – Ed. Paideia, 2001, p. 75

⁷ **Ibidem**, p. 77

În sensul lui Kant, care s-a întrebat cu privire la condițiile experienței, **Gadamer** pune întrebarea: „*Cum este posibilă comprehensiunea?*” Este problema ce premerge oricărui comportament comprehensiv al subiectivității, chiar și a metodei științelor comprehensive, normelor și regulilor acestora. Sau „*sensul cercetărilor mele nu-l constituie o teorie generală a interpretării, ci căutarea și desemnarea a ceea ce este comun tuturor modalităților de comprehensiune*”⁸.

Exigența filosofică opusă de **Gadamer** scientismului și pozitivismului, chiar istoricismului (concept după modelul scientist), se desfășoară în principal pe o linie dialectică (nu sunt, se pare, întâmplătoare studiile lui **Gadamer** asupra lui Hegel și mai departe asupra lui Platon). Căci hermeneutica este pentru el și modalitate de desfășurare a discursului, structură a comprehensiunii, dar și structură a diferitelor practici ale creației și acțiunii umane.

Ideea este întărită de sublinierea unității dintre tradiție și istorie: „*tradiția este oricând un moment al libertății și al istoriei însăși*”; „*hermeneutica trebuie să pornească de la faptul că acela care vrea să înțeleagă ceva, este unit cu faptul survenit în limbaj odată cu tradiția*”⁹. Ceea ce **Gadamer** numea „*reabilitarea tradiției*” nu înseamnă pleoarie pentru tradiționalism. Căci dizolvarea opozițiilor abstracte dintre tradiție și istorie, tradiție și „*istoria activă*” (Wirkungsgeschichte) sunt necesare în orice demers teoretico-metodologic, nu doar în cel hermeneutic.

În toată desfășurarea amplă a ideilor lui **Gadamer**, se urmărește un program formulat sintetic astfel: „*studiile ce urmează vizează acea rezistență prezentă chiar în interiorul științei moderne, opusă pretenției la universalitatea metodologiei științifice. Menirea studiilor este să discearnă oriunde s-ar întâlni, experiența de adevăr (Erfahrung von Wahrheit) ce depășește domeniul aflat sub controlul metodologiei științifice și să pună cu insistență problema legitimității acestei experiențe. Căci științele spiritului se întâlnesc și cu tipuri de experiență situate în afara științelor, anume cu experiența filosofică, a artei, cu experiența*

---

⁸ **Alexandru Boboc** – *Adevăr și conștiință istorică* – Ed. Politică, 1988, p. 126

⁹ **Alexandru Boboc** – *Adevăr și conștiință istorică* – Ed. Politică, 1988, p. 127

istoriei chiar. Acestea sunt modalități de experiență în care adevărul nu se lasă cunoscut și verificat prin procedeele metodologiei științifice”¹⁰.

Mai mult, el sublinia că a urmărit să aducă o contribuție la medierea dintre științe și filosofie și, totodată să descrie cum procesul de restituire a moștenirii noastre istorice, conduce la un „proces de comunicare a cărei schemă este dialogul”¹¹; de aici și aspirația la universalitate a hermeneuticii care nu înseamnă altceva, decât că limba se află la baza a tot ceea ce face omul și societatea. Într-un fel, limbajul devine fenomenul universal al comprehensiunii, iar ontologia lui devine temeiul ei ultim. **Gadamer** nu acceptă nimic speculativ dincolo de acest plan, refuzând spiritualismul (și idealismul obiectiv în genere).

Structura comprehensiunii este determinată în mod universal ca limbă și, prin raportarea acesteia la fapte (cultura, istoria, tradiția), ca interpretare. Cu aceasta, hermeneutica trece dincolo de faptul științific, îmbrățișând toate modalitățile de prezență a limbii (în știință, artă, natură, istoria, etc.) și devine un aspect universal al filosofiei, punând accent în unirea cu fenomenele istorice și contextele acționale.

Așa numitul „*univers hermeneutic*” aspiră la a fi o modelare a tot ceea ce este cu sens (sau fără sens) și nu se reduce la redarea sensului configurat teoretico-științific.

2. ADEVAR SI COMPREHENSIVNE. CERCUL HERMENEUTIC.

Chiar din titlul lucrării sale fundamentale „**Wahrheit und Methode**” (Adevăr și metodă), **Hans Georg Gadamer** pune sub semnul întrebării principiul metodologic în științele spiritului. În viziunea sa, ideea de metodă. Atât de fecundă în științele naturii, nu-și găsește locul în domeniul spiritului. **Gadamer** vorbește despre un anumit tact al cercetătorului, tact care este omologul metodei din științele naturii. Disciplinele spiritului sunt ridicate la rang de științe, mai degrabă de o asemenea intuiție, decât de aplicarea vreunei metode. Spre a-l

---

¹⁰ **H. G. Gadamer** – *Wahrheit und Methode* - Tübingen, 1963, p. 1-2

¹¹ **Alexandru Boboc** – *Adevăr și conștiință istorică* – Ed. Politică, 1988, p. 129

elibera pe cercetătorul acestei sfere de obsesia metodei, sau de complexul că disciplina sa nu este suficient de științifică, el întreprinde o **critică a rațiunii metalice**, evidențiind universalitatea procedurii hermeneutic, care, fără a fi un panaceu, reprezintă o sinteză dialectică între critică și hermeneutică.

„**Adevăr și Metodă**” – titlul celebrei opere a lui **Gadamer** – poate sta astfel ca generic în raport cu orice configurare a hermeneuticii. Sintagma permite, totodată, o inversare semnificativă: „**metodă și adevăr**” sau „**metodă adevărată**”, al doilea termen implicând valoarea în sensul de conștiință a metodei sau conștiință metodologică¹². Răspunsul filosofului german la întrebarea : cum e posibilă comprehensiunea? Nu-l conduce la o teorie generală a interpretării, ci la „adevăr și metodă”. Altfel spus, nu o teorie a adevărului (pe filiera gnoseologiei și a semanticii logice) ci un studiu al „**experienței de adevăr**” (Ehrfahrung vom Wahrheit), reieșit din diferite tipuri de experiențe, situate în afara științei, dintre care cele mai importante sunt experiența artei și cea a istoriei. În cazul unora dintre aceste tipuri (artă și istorie îndeosebi), **experiența de adevăr** este experiența trăită, și ca urmare intervine cuplul „trăire-comprehensiune-expresie” sau, mai simplu, **adevăr și comprehensiune** sau conceperea teoriei adevărului ca parte integrantă a teoriei generale a comprehensiunii.

Experiența de adevăr nu se relevă pur și simplu prin interpretare, ci prin comprehensiune (interpretare comprehensivă) și implicit în modul de a fi al acesteia. În esență, se ajunge la o înțelegere a adevărului prin evitarea localizării (în subiect sau obiect), considerând adevărul ca determinare obiectivă a ceva din sfera cunoașterii și creației umane. Această concepție reclamă hermeneutica, de vreme ce instituie **un cerc** – adevărul este ca atare adevăr în comprehensiune, iar comprehensiunea este ca atare comprehensiune prin adevăr. Aceasta nu conduce la comprehensiunea adevărului ci la **adevărul comprehensiunii**.

Aspirația la universalitate a hermeneuticii se bazează pe principiul „*totul trebuie să fie comprehensibil*” prin care hermeneutica înclină hotărât să coincidă cu ceea ce se produce în orice context de comprehensiune.

---

¹² **Alexandru Boboc** – *Cunoaștere și comprehensiune* – Ed. Paideia, 2001, p. 130

Pe fondul pluralismului metodologic contemporan, pluralism ce trebuie să fie el însuși înțeles în mod dialectic, între hermeneutică și dialectică se evidențiază astfel raporturi de complementaritate. Aceasta cu atât mai mult cu cât hermeneutica filosofică nu intenționează a fi metoda filosofiei, ci doar „*un aspect universal al filosofiei*” (**Gadamer**). În genere – preciza **Gadamer** – problema hermeneutică nu e o problemă de metodă, deși se vorbește tot despre cunoaștere și adevăr. Aceasta se realizează însă prin sesizarea „*experienței de adevăr*” din diferite tipuri de experiență umană.

Hermeneutica, cea filosofică îndeosebi, consideră dialectica prin prisma tradițiilor filosofice (Platon și Hegel îndeosebi), furnizând însă și aspecte proprii „*începutul aparent al interpretării este în fapt un răspuns, și ca în orice răspuns, sensul unei interpretări se determină prin întrebarea care este pusă. Dialectica întrebării și răspunsului este, astfel, totdeauna deja premergătoare dialecticii interpretării. Ea este cea care determină comprehensiunea ca pe un fenomen*”¹³.

În opera lui **Gadamer**, hermeneutica sa prezintă caracteristici care se înscriu pe linia dialecticii moderne, printre care putem aminti: circularitatea comprehensiunii, ceea ce pune mereu interdependența părții și a întregului în orice act comprehensiv; intenționalitatea comprehensiunii, trimiterea la contexte (experiență și istoria, practică etc.).

În concepția sa, procesul comprehensiunii începe întotdeauna de la anumite prejudecăți. Suprimarea lor ar face imposibilă orice comprehensiune. Din această perspectivă devine limpede ce anume voia **Gadamer** să spună când se referea la falsul ideal al obiectivității comprehensiunii în sfera științelor spiritului. Acest ideal constă tocmai în a voi să suprimi prejudecățile. Dar acestea nu sunt erori sau capricii ale unor persoane, ci fac parte din structura spirituală a omului ca ființă istorică.

Gadamer în „**Wahrheit und Methode**” prezintă prejudecățile ca o condiție transcendentală a comprehensiunii. A căuta un criteriu prin care să poată fi distinse cele legitime de cele ilegitime ar însemna să revenim la presuposițiile metafizice ale istorismului. Numai o anumită distanțare temporală

---

¹³ **H. G. Gadamer** – *Wahrheit und Methode* - Tübingen, 1963, p. 447

(**Verfremdung**) poate contribui la distingerea adevăratelor prejudecăți, pe care se întemeiază înțelegerea și interpretarea, de cele false.

Principul hermeneutic potrivit căruia întregul trebuie înțeles prin părțile sale, iar partea prin întreg, este preluat de hermeneutica modernă din retorica antică.. De exemplu, pentru a înțelege fragmentele unui text, trebuie să anticipezi oarecum sensul care rezidă în întregul text.

Conținutul conceptului de **cerc hermeneutic**, spune **Gadamer**, iese cel mai ușor în evidență dacă ne gândim la felul cum ne însușim o limbă străină. Mai întâi învățăm cum trebuie construită o propoziție și abia mai târziu căutăm să înțelegem semnificația fiecărui cuvânt.

Procesul înțelegerii unui text, constă dintr-o continuă pendulare între parte și întreg, extinzându-se în cercuri concentrice. Criteriul înțelegerii corecte îl reprezintă acordul părților într-un întreg. Lipsa acestui acord semnifică eșecul actului comprehensiunii.

Schleyermacher a nuanțat cercul hermeneutic în funcție de latura obiectivă și cea subiectivă a interpretării. Asemenea cuvântului în ansamblul propoziției, textul trebuie văzut și însuși ca o parte a unei lucrări mai ample, parte la rândul ei din ansamblul operei unui autor. De asemenea, opera unui autor trebuie considerată ca o parte a unei întregi culturi. Aceasta este latura obiectivă a cercului hermeneutic.

Dintr-un alt punct de vedere, același text reprezintă manifestarea subiectivă a unui moment creator, moment care este doar o parte a vieții sufletești și spirituale a autorului. Înțelegerea unui text nu este completă fără considerarea ambelor laturi. Într-o anumită măsură, înțelegerea și realizarea de la sine, fără a fi mijlocită de interpretare sau de teoria interpretării. Dar când fenomenul înțelegerii devine obiect de reflecție, el produce mai întâi uimire, în special în ceea ce privește latura sa subiectivă. Hermeneutica transformă acest mister al înțelegerii, care a dat naștere mai întâi unor speculații mistice, într-un obiect de cercetare. Enigmatic într-un asemenea fenomen era faptul că descifrarea unui text însemna totodată o pătrundere în spiritul autorului, ca și cum ai purta un dialog cu cineva care a murit de multă vreme.

În legătură cu această teorie, **Dilthey** a introdus conceptele de structură și centrare într-un punct cheie, adică fixarea atenției interpretului într-un punct în care se poate produce înțelegerea întregului. „*El transpune astfel în lumea istoriei ceea ce în mod tradițional este un principiu al oricărei interpretări: un text trebuie înțeles prin el însuși*”¹⁴.

În viziunea lui **Gadamer**, cercul hermeneutic trebuie definit cu totul altfel. Teoria pe care o elaborează **Schleyermacher** cu privire la latura subiectivă a interpretării și înțelegerii, trebuie abandonată. Atunci când cineva încearcă să înțeleagă un text nu trebuie să se transpună în sufletul autorului. În loc să se presupună o misterioasă comunicare a sufletelor, hermeneutica explică fenomenul înțelegerii prin coparticiparea la un sens.

În privința aspectului obiectiv, teoria interpretării și-a putut intra în rol mult mai ușor. El își argumentează ideea cu exemple din istoria hermeneuticii. Scopul oricărei interpretări este înțelegerea lucrurilor la care textele fac referire și într-un anumit fel, punerea lor de acord, într-un ansamblu care are propria sa logică.

La origine, hermeneutica a avut ca sarcină refacerea acordului dintre textele aflate în divergență, printr-o interpretare potrivită sau prin substituirea unei lipse de informații. În istoria hermeneuticii sunt câteva momente care se invocă adesea pentru a susține teze asemănătoare. **Sfântul Augustin** s-a străduit să consilieze „Vechiul Testament” cu revelația creștină. Protestantismul timpuriu reeditează acțiunea lui Augustin iar **Friedrich Ast**, un precursor al lui **Schleyermacher**, a sesizat întocmai sarcina hermeneuticii, afirmând că această disciplină trebuie să realizeze acordul între Antichitate și creștinism, între noua imagine a culturii și civilizației antice și tradiția creștină. După opinia lui **Gadamer**, teoria privind unitatea dintre Antichitate și creștinism reprezintă un moment extrem de important al istoriei hermeneuticii, moment pe care, pe nedrept Schleyermacher și urmașii săi l-au ignorat sau tratat superficial.

---

¹⁴ **H. G. Gadamer** – *Wahrheit und Methode* - Tübingen, 1963, p. 58

Friedrich Ast a avertizat în această privință, cu energia sa speculativă, că „trebuie să căutăm în istorie simplul trecut, nu adevărul prezentului”¹⁵.

Hermeneutica iluministă avea, de asemenea, sarcina de a concilia între autoritatea tradiției și exigențele rațiunii. Critica tradiției trebuia făcută în mod rațional, dar rațiunea însăși era un produs al tradiției.

Cercul hermeneutic, prezent pretutindeni unde are loc o interpretare sau un efort de înțelegere al unui fenomen spiritual-istoric, nu este un cerc vicios, ci are un sens pozitiv-ontologic. În opera lui **Gadamer**, termenul ontologic semnifică întotdeauna ceva universal. În viziunea sa, **cercul hermeneutic** este **universal**, fiindcă orice înțelegere este condiționată de o pre-înțelegere, orice judecată are ca presuposiție o pre-judecată. El reia astfel una din ideile fundamentale ale hermeneuticii lui Heidegger : „A considera acest cerc drept vicios și a căuta căile prin care să poată fi evitat, sau chiar numai a-l percepe ca pe o imperfecțiune inevitabilă, toate acestea echivalează cu o neînțelegere fundamentală a înțelegerii”¹⁶.

Cel care încearcă să înțeleagă un text, anticipează deja un sens al întregului. Altfel spus, cititorul se apropie de text, cu o anumită așteptare. În procesul comprehensiunii, mai multe asemenea proiecții de sens își dispută întâietatea. Ele sunt cu atât mai numeroase și mai rivale cu cât mai profund pătrunde interpretul în spiritul textului. Aceasta este o altă ipostază a **cercului hermeneutic**. Interpretarea presupune deja anticiparea unui sens, dar sensul este revelat tocmai de o anumită interpretare. Înțelegerea înseamnă succesiunea corecturilor aduse presuposiției cititorului. Textul îi spune ceva în măsura în care el este pregătit să asculte.

În viziunea lui **Gadamer**, a înțelege înseamnă în primul rând a pricepe lucrurile și abia în al doilea rând a pătrunde în părerile altuia și a le înțelege. Așadar, prima dintre condițiile hermeneutice este înțelegerea lucrurilor, adică a avea de-a face cu aceleași lucruri. Dar lucrurile i se prezintă interpretului prin intermediul limbii, de aceea conștiința hermeneutică știe că nu poate fi unită cu

---

¹⁵ **H. G. Gadamer** – *Wahrheit und Methode* - Tübingen, 1963, p. 59

¹⁶ **H. G. Gadamer** – *Wahrheit und Methode* - Tübingen, 1963, p. 152

tradiția culturală într-un mod neproblematic. Dimpotrivă, ea însăși reflectă o anumită criză, o ruptură față de înțelesul tradiției. Este evident faptul că nu încerci să înțelegi decât în momentul în care trăiești experiența neînțelegerii. Există, spune **Gadamer**, o anumită tensiune între ceea ce este familiar și ceea ce este străin. Aceste două extreme delimitează terenul de acțiune al hermeneuticii. Aceasta nu înseamnă o revenire la viziunea psihologistă a lui Schleyermacher, la a descifra secretul pe care un autor îl închide în sufletul său, ci la limba prin care tradiția se face prezentă.

Transpunerea în spiritul timpului a fost – consideră **Gadamer** – mai degrabă o naivă presuposiție a istorismului, ai cărui reprezentanți au crezut că pot gândi în conceptele și reprezentările altei epoci, renunțând la propriile lor concepte, cunoștințe și structuri mentale, spre a deosebi astfel o cunoaștere obiectivă a lumii istorice. În realitate, distanțarea temporală joacă un rol pozitiv în procesul înțelegerii. Aprecierea artei contemporane este însoțită mereu de o anumită nesiguranță. Se pot aduce numeroase exemple de mari artiști ale căror opere au fost valorizate negativ de către contemporani. Numai treptat operele mari își dezvăluie conținutul spiritual și se lasă înțelese cum se cuvine. În plus – precizează **Gadamer** – descoperirea sensului autentic al unui text sau al unei opere de artă este un proces nesfârșit, de aceea temporalitatea este o dimensiune esențială a comprehensiunii.

Filosoful german reproșează istorismului faptul că, în numele cunoașterii obiective a unei epoci, pierde din vedere tocmai istoricitatea. Adevăratul obiect al cunoașterii istorice nu este unul similar celui natural, ci rezultatul unei interacțiuni dintre realitatea istorică și conștiința care o percepe și încearcă să o înțeleagă. O autentică hermeneutică ar fi aceea care ar prezenta realitatea istorică în însuși procesul înțelegerii. În acest caz, cercul hermeneutic își găsește împlinirea în „**istoria activă**” (Wirkungsgeschichte).

3. COMPREHENSIUNE SI EXPERIENTA HERMENEUTICA. ISTORIA ACTIVA CA PRINCIPIU HERMENEUTIC.

Conceptele fundamentale ale hermeneuticii filosofice a lui **Gadamer** care domină reconstrucția modernă în științele umane și în genere la noua împlinire a conștiinței istorice sunt cele de **comprehensiune** și **experiență hermeneutică**; iar pentru principiile unei hermeneutici filosofice (subtitlul celebrei lucrări „Adevăr și Metodă”) hotărâtoare devin principiile unei teorii a experienței hermeneutice.

Sarcina de bază a unei asemenea teorii ar fi ca, dincolo de descoperirea prestructurii comprehensiunii de către Heidegger, să elucideze chestiunea istoricității comprehensiunii. „Piatra unghiulară o formează **fenomenul comprehensiunii și al interpretării corecte a textelor.**”¹⁷ Aceasta nu constituie doar o chestiune a științei, ci aparține evident întregii experiențe pe care omul o are despre lume. Aici nu mai este vorba de o metodă de comprehensiune, prin care textele unei cunoașteri științifice ar fi abordate așa cum este cazul pentru obiectele obișnuite ale experienței. „Scopul nu este, în primul rând, construcția unei cunoașteri asigurate, care să satisfacă idealul metodologic al științei” ci „să dobândesc concepții și să cunosc adevăruri. Dar ce este cunoaștere și adevăr aici?”¹⁸ Întrebarea nu este superfluă, întrucât fenomenul comprehensiunii nu se limitează la raportările umane la lume, ci are valabilitate chiar în cadrul științei, al valorizării. Tocmai de aceea, împotriva pretenției la universalitate a metodologiei științifice, trebuie să discernem, oriunde se întâlnește, **experiența de adevăr**, dovedită de domeniul asupra căruia metodologia științifică își exercită controlul și să ne întrebăm asupra legitimității acestei experiențe. De aici și actualitatea **fenomenului** hermeneutic.

Gadamer se ocupă mai întâi cu „o critică a conștiinței estetice”, pentru a apăra „experiența de adevăr”, comunicată prin opera de artă împotriva acelei

¹⁷ **Alexandru Boboc** – *Adevăr și conștiință istorică* – Ed. Politică, 1988, p. 145

¹⁸ **H. G. Gadamer** – *Wahrheit und Methode* - Tübingen, 1963, p. XVII

teorii estetice care preia conceptul de „adevăr al științei”. Dar, plecând de la această discuție, el încearcă mai degrabă să dezvolte un concept de cunoaștere și de adevăr, care să corespundă în totalitate experienței noastre hermeneutice. Prin teza experienței hermeneutice ca experiență de adevăr, apare mai clar fenomenul hermeneutic în întreaga lui extindere. Experiența de adevăr necesită nu numai o întemeiere de ordin filosofic, ci „este ea însăși o modalitate de activitate filosofică”¹⁹.

Tocmai de aceea hermeneutica filosofică nu este înțeleasă ca doctrină metodologică a științelor spiritului, ci, ca un efort de a înțelege, ce sunt cu adevărat aceste științe, dincolo de propria lor conștiință metodologică și ce le leagă de întreaga noastră experiență. În felul acesta hermeneutica trimite la istorie și la experiența general umană, la o reabilitare a tradiției care, cum preciza **Gadamer**, nu înseamnă tradiționalism ci doar necesitatea de a recunoaște „momentul tradiției în comportamentul istoric”.

Trimiterea la tradiție nu justifică „naivitatea obiectivismului istoric” întrucât adevăratul obiectiv istoric nu este un obiect dat, ci o unitate între „realitatea istoriei și realitatea comprehensiunii istorice”. „De fapt, continuă **Gadamer**, o hermeneutică adecvată faptelor ar avea de relevat în comprehensiunea însăși realitatea istoriei. Numesc aceasta «**istorie activă**» (Wirkungsgeschichte). În esența ei, comprehensiunea este un fenomen activ istoricește”²⁰. În felul acesta, **comprehensiunea** are ca premisă fenomenul tradiției. Dar comprehensiunea este ea însăși un fenomen ce se împlinește într-un mediu universal: **limbajul**.

Cu aceasta, fenomenul hermeneutic se înfățișează ca un caz particular al raportului universal dintre gândire și rostire, iar caracterul lingvistic al comprehensiunii o formă concretă a conștiinței istorice active.

Depășind neajunsurile teoriei experienței de până acum (cu toate dezvoltările lui **Dilthey**), **Gadamer** ia în discuție istoricitatea internă a experienței., subliniind că experiența nu este reductibilă la știință, ci ea se află în

---

¹⁹ **Ibidem**, XIX

²⁰ **H. G. Gadamer** – *Wahrheit und Methode* - Tübingen, 1963, p. 283

opozitie ireductibilă cu știința și cu doctrina după care aceasta ar decurge în întregime din cunoașteri universale tehnice sau teoretice. Adevărul experienței conține referirea la o nouă experiență, iar dialectica experienței își află împlinirea proprie nu într-o cunoaștere ideală, ci în deschiderea la experiență care este oferită de experiența însăși.

Cu apelul la tradiție intră în acțiune istoricitatea și pre-judecățile (Vorurteile) înaintașilor, chiar pre-inteligibilitatea (Vorverständnis) ca anticipare a sensului și formă a acțiunii întregului asupra părții (momentul actual). Dacă întâia dintre condițiile hermeneutice este inteligibilitatea faptelor, tradiția (ca fapt) trebuie să fie însăși inteligibilă²¹.

Limba devine astfel condiția realizării actului hermeneutic. Cu aceasta se deschide orientarea ontologică a hermeneuticii către limbă, însă altfel decât într-o filozofie a limbajului, dat fiind poziția cheie a comprehensiunii. Pe urmele lui Heidegger se pare, limba este concepută ca orizont al unei ontologii hermeneutice pentru care caracterul lingvistic, al experienței umane a lumii nu închide în sine obiectualizarea lumii.

Structurarea ca dialog al experienței hermeneutice angajează o viziune dialectică asupra comprehensiunii, viziune ce trimite la o activitate a faptului însuși.

Sensul fiind legat de structura comprehensiunii se evită atât idealismul speculativ, cât și cel semantic, rămânând însă la formula unui semi-idealism, semi-realism exprimat adecvat de limbaj ca factor de mediere universal și „*firul călăuzitor în construcția ontologiei hermeneutice*” (o ontologie a limbajului)²².

Așa cum s-a observat, pentru o hermeneutică concentrată asupra tradiției, trecutul implicat în prezent trebuie delimitat și interpretat. Studiul în această direcție a condus la definirea omului însuși ca activitate de interpretare și ca ființă ce poate fi înțeleasă, pornind de la limbă. Tot concentrarea asupra tradiției accentuează și preocuparea pentru studiul istoricității, așa cum o arată

---

²¹ **Alexandru Boboc** – *Adevăr și conștiință istorică* – Ed. Politică, 1988, p. 148

²² **Alexandru Boboc** – *Adevăr și conștiință istorică* – Ed. Politică, 1988, p. 149

textul „**Hermeneutică și istorism**” din lucrarea fundamentală a lui **Gadamer** „**Adevăr și Metodă**”.

Conceptul de *Wirkungsgeschichte* nu favorizează însă istorismul decât prin unitatea dintre tradiție (cu restituirile ei) și experiența hermeneutică (îndeosebi istoricitatea comprehensiunii). Căci istorismul exprimă istoricitatea însăși și unitatea ei cu *timpul istoric*; istoricitatea este însă a lumii istorice numai prin sens și fapta omului demiurg.²³

Numai cu înțelegerea omului ca „activitate de interpretare” hermeneutica rămâne în pragul istorismului. Este adevărat însă, istoricitatea comprehensiunii favorizează prezența conștiinței istorice și cu aceasta se anunță și lumea istorică. Hermeneutica și istorismul se solidarizează astfel, numai parțial, deși istoricitatea comprehensiunii ar favoriza o dialectică a istoriei. Este de reținut că nu atât *Wirkungsgeschichte* (**Gadamer**) cât mai ales hermeneutica istorică și „*critica rațiunii istorice*” (**Dilthey**) angajează hermeneutica în complementaritate nu numai cu istorismul tradițional, ci și cu istorismul modern, înțeles ca dimensiune definitorie a modului de gândire dialectic.

Chiar dacă limbii vorbite și altor sisteme de semne și simboluri li se recunosc un anumit rol, în concepția lui **Gadamer**, obiectul propriu hermeneuticii este textul. În fixarea prin scris, limba se detașează de vorbitor, ceea ce nu se petrece în cazul discursului rostit. Scrisul transcede aspectele finite și efemere ale unor vestigii oarecare. Un manuscris nu este doar o parte a trecutului, ci un mijloc prin care se menține vie un fel de memorie colectivă a umanității.

Când o operă devine prezentă cu trecutul ei cu tot, se petrece fenomenul numit de **Gadamer Wirkungsgeschichte**. Experiența hermeneutică este experiența propriei noastre istoricități. S-ar putea spune că obiectul ei este tradiția culturală, dar aceasta nu este un simplu obiect, ci un eu mai vast. **Esența** experienței hermeneutice este tocmai *Wirkungsgeschichte*. Orice actualizare a unui text, printr-un proces de interpretare, apare ca o virtute a textului însuși. A reduce actul comprehensiunii la descoperirea simplei opinii a

---

²³ **Ibidem**, p. 150

autorului, este ca și cum s-ar reduce un eveniment istoric la intențiile persoanelor care l-au declanșat.

Conceptul de **Wirkungsgeschichte**, fundamental în hermeneutica filosofică a lui **Gadamer**, desemna în secolul XIX studiul semnificațiilor pe care o operă le-a produs de-a lungul timpului, sau altfel spus, istoria receptării sale. **Gadamer** redefinește acest concept, astfel că el exprimă în primul rând necesitatea preînțelegerii²⁴, a existenței unei situații hermeneutice în conștiința umanității.

Sarcina de a indica realitatea istorică în înțelegerea însăși este numită de către filosoful german **Wirkungsgeschichte**. Corectarea obiecțiilor istorice este totodată o coparticipare. De exemplu, operele filosofice exercită o anumită influență și sunt accesibile înțelegerii noastre, tocmai într-un asemenea mod. Opera și influența ei în istorie înseamnă unul și același lucru. Un text care nu are nici un efect în cultură, nu este operă, ci un simplu obiect încadrat ordinii naturale a lucrurilor.

Conștiința acestei **Wirkungsgeschichte** este după cum am arătat conștiința situației hermeneutice. Aceasta exprimă poziția cercetătorului, a interpretului, în interiorul unei tradiții. Fiecare asemenea situație, determină depărtarea până la care se poate vedea, adică, spune **Gadamer**, determină **orizontul** interpretului. În funcție de situarea hermeneutică, fiecare interpret va dobândi propriul său orizont istoric. Prin analogie cu orizontul geografic, **Gadamer** vorbește despre îngustarea orizontului istorico-hermeneutic, lărgirea, deschiderea de noi orizonturi, etc.

Termenul **orizont** a fost de largă circulație în filosofia germană de după Nietzsche și Husserl, desemnând dependența conștiinței de propriile sale determinații finite, precum și necesitatea extinderii treptate a ariei sale de cuprindere. Omul lipsit de orizont este cel care nu vede suficient de departe, fapt pentru care el supralicitează ceea ce îi este propriu. Dimpotrivă, a avea un anumit orizont, înseamnă o mai mare detașare de elementul pur personal și aleatoriu și posibilitatea unei mai vaste cuprinderi. Cu cât orizontul este mai larg,

---

²⁴ N. Râmbu – *Prelegeri de hermeneutică* – Ed. Didactică și Pedagogică, 1998, p. 176

cu atât aprecierea lucrurilor va fi mai obiectivă. Situația hermeneutică semnifică tocmai dobândirea unui anumit orizont, a unei anumite înălțimi, de la care poate fi cuprinsă tradiția culturală.

În ciuda acestei multitudini orizontice, **Gadamer** vorbește despre contopirea lor, fiindcă nu este un orizont al prezentului în sine și nici orizonturi complet separate unele de altele. Înțelegerea însăși este definită acum ca **topire a orizonturilor**, sarcina centrală a hermeneuticii fiind tocmai aceea de a controla acest vast proces. În acest context, a controla înseamnă a conștientiza prejudecățile și respectivele orizonturi care se inserează în înțelegerea noastră.

Noutatea concepției lui **Gadamer** față de hermeneutica romantică și față de **Dilthey**, constă în ideea conform căreia situația conștiinței în diferite orizonturi istorice, nu înseamnă și o evadare din prezent, într-o lume trecută, complet străină de contemporaneitate. Dimpotrivă, toate aceste lumi alcătuiesc un ansamblu cu un orizont esențialmente mobil, care, dincolo de frontierele prezentului, cuprinde profunzimile întregii lumi spirituale istorice.

O conștiință cu adevărat istorică, spune **Gadamer**, este însoțită întotdeauna de o viziune profundă asupra propriului său trecut. În schimb, orizontul prezentului nu se poate constitui fără trecut. Forța acestei fuziuni a orizonturilor este sugestiv redată în miturile și ritualurile care au ca obiect originile omului. O tradiție, pentru a se menține, recurge periodic la redarea simbolică a procesului de topire a orizonturilor.

Fiecare întâlnire cu tradiția se face prin prisma unei conștiințe istorice explicite, care aduce cu sine experiența unei tensiuni între text, ca mijlocitor al ființei spirituale a trecutului, și prezent. Sarcina hermeneuticii nu constă în a detensiona acest raport printr-o naivă asimilare, ci în a trezi conștiința desfășurării sale. De aceea atitudinea hermeneutică implică în mod necesar proiecția unui orizont istoric, distinct de cel prezent.

Proiecția orizontului istoric este numai o fază în procesul comprehensiunii și nu devine solidificată într-o alienare de sine a unei conștiințe trecute, ci este asumată de orizontul comprehensiunii noastre proprii. În procesul comprehensiunii are loc o fuziune reală a orizonturilor „care înseamnă faptul că

în măsura în care este proiectat orizontul istoric, este schimbat, în mod simultan și orizontul nostru”²⁵.

Revenind la **Gadamer**, să mai reținem faptul că din ideea că orizontul prezentului se formează continuu, el arată următoarele: „*trebuie să testăm permanent toate prejudecățile noastre*”²⁶. O parte a acestei verificări o constituie întâlnirea cu trecutul și cu comprehensiunea tradiției din care venim. Ca atare, orizontul prezentului nu poate fi format fără trecut. Nu există nici un orizont izolat al prezentului, ci numai orizonturi istorice. Prin urmare comprehensiunea este întotdeauna fuziunea acestor orizonturi pe care ni le imaginăm existând în ele însele.

Adiacente acestor idei interesante și deosebit de fructuoase în hermeneutica contemporană, **Gadamer** mai lansează teza unui „*mare orizont*” aflat în mișcare. „*Când conștiința noastră istorică se plasează pe sine în orizonturile istorice, aceasta nu înseamnă trecerea în alte lumi străine, fără nici o legătură cu a noastră proprie, ci ele constituie împreună «marele orizont» în mișcare care, dincolo de frontierele prezentului, îmbrățișează profunzimile istorice ale conștiinței noastre de sine*”²⁷. De fapt, există un singur orizont care îmbrățișează tot ceea ce este conținut în conștiința istorică. Trecutul nostru, și acel trecut spre care se îndreaptă conștiința noastră istorică, ne ajută să dimensionăm acele orizonturi în mișcare, în care trăiesc întotdeauna viețile umane și care determină tradiția.

dr. IOAN RADULIAN

---

²⁵ **N. I. Mariș** – *Eseuri de hermeneutică biblică* - Ed. Merc Serv, 2000, p. 122

²⁶ **Ibidem**, p. 123

²⁷ **H. G. Gadamer** – *Wahrheit und Methode* – Tübingen, 1963, p. 288